

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Etenduskunstide õppekava

Valguskujunduse eriala

Karmi Pikkma

**VALGUSKUJUNDUSE LOOMINE LAVASTUSELE “NAISTE TUUM, MEESTE
KUUB”**

Loov-praktiline lõputöö

Juhendajad: Siim Reisspass, MA Ele Viskus

Viljandi 2024

Resümee

Valguskujunduse loomine lavastusele “Naiste tuum, meeste kuub”

Käesolev valguskujunduse eriala loov-praktiline lõputöö annab ülevaate lavastuse “Naiste tuum, meeste kuub” protsessist. Lavastus tugineb naisluuletajate loomingule, põimides erinevate luuletajate teoseid terviklikuks tekstiks. Teksti edasikandjateks on aga mehed - näitlejad Mihkel Kuusk ja Kristian Põldma. “Naiste tuum, meeste kuub” esietendus 3. juunil 2023 Kondase Keskuses, Viljandis. Lavastusprotsessis täitsin mina valguskujundaja ja koreograafi rolli. Minu ülesanneteks oli kogu valguskujunduse loomine, valguspargi ülesehitamine ja etenduse teenindamine. Lisaks juhendasin etendajaid liikumisel ning vastutasin lavastuse koreograafia eest. Valguskujunduse ja koreograafia loomisel tuginesin TÜ Viljandi kultuuriakadeemias õpitule.

Võtmesõnad: valguskujundus, luulelavastus, lavastusprotsess.

Abstract

Creating lighting design for the theatrical performance "Naiste tuum, meeste kuub"

This academic paper in lighting design gives an overview of the process of the production "Naiste tuum, meeste kuub". The production draws on the work of women poets, weaving the works of different poets into a coherent text. The text is carried forward by men - actors Mihkel Kuusk and Kristian Põldma. "Naiste tuum, meeste kuub" premiered on 3rd of June 2023 at the Kondas Centre in Viljandi. During the production process, I was in the role of light designer and choreographer. My tasks were to create the entire lighting design, set up the light park and service the performance. In addition, I supervised the performers in movement and was responsible for the choreography of the production. In creating the lighting design and choreography, I drew on what I had learned at the Viljandi Culture Academy of Tartu University.

Keywords: lighting design, poetry performance, staging process.

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Lavastusest.....	6
1.1 Adeele Jaago “Naiste tuum, meeste kuub”.....	6
1.2 Luulelavastuse eripära.....	7
2. Valguskujunduse loomine.....	9
2.1 Eeltöö.....	9
2.2 Saali ja valguskujunduse tehnilised andmed.....	10
2.3 Kujundus.....	12
3. Eneseanalüüs.....	16
Kokkuvõte.....	19
Kasutatud kirjandus.....	20
Lisad.....	22
Lisa 1. <i>Cue list</i> ehk valguspildirida.....	22
Lisa 2. Suunanimekiri.....	23
Lisa 3. Riputusplaan.....	24
Lisa 4. Fotosid lavastusest.....	25
Lisa 5. Värvide segamise näited.....	30

Sissejuhatus

Käesoleva loov-praktilise lõputöö eesmärgiks on anda ülevaade valguskujunduse loomisest lavastusele “Naiste tuum, meeste kuub”. Antud lavastus esietendus 3. juuni 2023 Kondase Keskuses. Endalegi üllatuseks aitas lavastus täita mu eesmärgi, mille valguskujunduse erialale sisseastudes komisjoniga arutledes endale seadsin - põimida oma tantsuline taust ning valguskujundaja oskused loomeprotsessis.

2022. aasta sügisel sain pakkumise olla Adeele Jaago luulelavastuses valguskujundaja. Idee oli luua visuaalne luulelavastus ja sellest lähtuvalt otsustasin projekti teha oma lõputööks. Luulelavastus on miski, millega pole varem erialaselt saanud kokku puutuda ning see paelus mind enim. Samuti oli see minu esimene kord töötada koos näitlejatega. Varasemad tööd on mind kokku viinud pigem tantsijatega.

Loov-praktilise lõputöö eesmärgiks on anda ülevaade valguskujunduse loomisest, rääkides eeltööst, valguspargi ehitusest ning valguspiltide loomisest. Töös toon välja tehnika nimekirja ning põhjenduse, analüüsides nende otstarbekust.

Esimeses peatükis tutvustan lavastust ning selle sisu üldisemalt. Teises peatükis kirjeldan valguskujunduse protsessi. Kolmandas peatükis reflekteerin oma tööd valguskujundajana, tuues välja nii õnnestumised kui õppetunnid.

1. Lavastusest

“Naiste tuum, meeste kuub”

Esietendus 3. juunil 2023 Kondase Keskuses.

Autorid: Lydia Koidula, Marie Heiberg, Marie Under, Betti Alver, Anna Haava, Kersti Merilaas, Astrid Reinla, Debora Vaarandi, Doris Kareva, Kristiina Ehin, Keiti Vilms, Kädi Kallau ja trupp

Lavastaja-dramaturg-kunstnik: Adeele Jaago

Muusikaline kujundaja: Jaan Jaago

Valguskunstnik ja koreograaf: Karmi Pikkma

Visuaalne kujundaja: Piret Parrest

Produtsent: Loreta Janson

Osades: Mihkel Kuusk ja Kristian Põldma

Lavastust on kirjeldatud Eesti Teatri Agentuuri kodulehel (2023) järgnevalt:

“Kui õige laseks kanda ennast eesti naiste luulel? Laseks ennast kanda 20. sajandist tänapäeva välja. Vaataks eesti naist läbi tema enda silmade ja riimide. Naise tuum. Naise mäng. Sõnadest saavad helid, helidest muusika, muusikast sünnib hetk ja hetkest teater. Kaks meest naiste riimiteatris: mida nad seal näevad, keda? Ega ometi ennast? Milline on see valu, see rõõm, mis on neil ühine? Lavastuses “Naiste tuum, meeste kuub” ei otsita sõnadele rütme ja riimidele viibimist. Ei – hetk oli küsimus. Luuletus oli vastus. Kas me leiame selle luuletuseks sündinud hetke üles?”

1.1 Adeele Jaago “Naiste tuum, meeste kuub”

Lavastaja Adeele Jaago impulsiks, miks just naisluuletajate tekste kasutada, sai kaudselt feminismi suund, kuna ta tituleerib endki feministiks. Lavastuse sisu siiski feminismile ei keskendunud. Sooline nihestus oli küll taotluslik - Adeele Jaago tahtis luua kontrasti naisluule ja meesnäitlejate vahel ning läbi selle öelda, et looming on sootu (Haav, 2023).

Adeele Jaago kasutas Eesti naisluuletajate teoseid 18. sajandi lõpust kuni 21. sajandini välja. Kogu alustekst oli lavastaja poolt kokku pandud ning tükk tüki haaval oli erinevate autorite looming ühtseks tervikuks pikitud. Lavastus algas ja lõppes täpselt samas ajajoones. Tekstile lisaks olid illustreerivad või mitteilustreerivad stseenid. Näiteks - lavastuse käigus viskasid etendajad paberlennukeid puhuri peale ja need lendasid minema, see illustreeris poegade lendamist pesast välja.

Stseenid olid kõik väga vaatamängulised. Suurt rõhku pandi helikujundusele ja valguskujundusele - lavastaja soov oli heliga luua kandev ja lõputu kõla, luua terviklikkust ja kestvust kogu etenduse vältel. Valgusega sooviti luua pehme ja helge ruum ning seeläbi olla kooskõlas kogu helilise mänguga. Kokku pikiti see kõik installatsioonide ja koreograafiaga.

Kõige keskmeks oli aga ruum. Oluline oli, et sealsed elemendid kirjeldaksid luuletuste olemust. Samuti polnud esimene kord, kui lavastaja Kondase Keskuses lavastust tegi ja just seetõttu teadis ta, et see koht sobiks “Naiste tuum, meeste kuub” etenduspaigaks.

Veel üks põhjus, miks just Kondase Keskus valiti oli asjaolu, et samal ajal oli keskuses avatud näitus “Sõsarkonnad”, mis tutvustas fotograaf Jaan Rieti naispere. Kondase Keskus pakatas naiskunstnike teostest. Seetõttu leidis lavastaja, et lavastus sobib kunstimuuseumisse nagu valatult. ERR kultuuriportaalil ilmunud pressiteates (Rebane, 2023) kirjeldas Adeele Jaago ruumi ja luule vahelisest kooskõla järgnevalt: “*Luule vajab intiimset keskkonda, mida muuseum ideaalselt pakub.*” Kondase Keskuse näol ei ole tegemist suure saaliga, kuhu mahuks pea sada inimest, vaid hoopis väike ruum, mis loob intiimse keskkonna publiku ja etendaja vahel.

1.2 Luulelavastuse eripära

Eesti teatris on luulelavastusi võrreldes draamalavastustega olnud vähe. Luule sõnavara erineb oluliselt draamast ja proosast, mistõttu selle lavale toomine on keeruline ettevõtmine (Loog, 2014). Kindlasti mängib rolli ka publiku vähene huvi luulelavastuste vastu. Niisamuti, nagu on luulelavastusi vähe tehtud, on luuleteatrit ka vähe uuritud. Seetõttu on suur osa minu töös kasutatud materjalidest kuni 10 aasta vanused.

Luule on rütmiliselt korraldatud kõne, millel on omaette keerukad suunised, nagu on välja toonud Juri Lotman (2006). Erinevalt proosast, kus keelelised elemendid on vabamad, on luules olemas mõned kindlad reeglid, näiteks riim ja kompositsioon. Proosa, kui seda

vaadelda luule kontekstis, jääb Lotmani sõnul kunstiliselt teisejärguliseks võrreldes luulega. Luuletuse struktuur seab ka lavastusele kindlad piirid.

Luulelavastuses ühenduvad luule ja teater. Luulelavastus ühendab luule keelelise ilu ja teatri visuaalse ning performatiivse jõu – see võib hõlmata erinevaid elemente, alates näitlemisest kuni muusika, tantsu, visuaalse kunsti ja interaktiivsete elementideni. Luulelavastused võivad olla lavastatud etendused kindla stsenaariumi ja koreograafiaga või olla spontaansed esinemised, kus luuletajad ja esinejad improviseerivad. Lavastaja seisab otsuse ees, millisesse lavalisse vormi luuletus panna. Oluline on märkida, et kui räägime luulelavastusest, siis lavastuse fookuseks on kirjaliku teksti suuliseks muutmise. Seeläbi saab luuletekst ka uue tähenduse.

Luuleteksti lavale toomine on tekitanud erinevaid arvamusi. On arvamusi, et luule mõjub paremini kirjalikus vormis. Lisaks sellele arvatakse, et luule mõjub kõige paremini, kui seda esitab autor ise, sest läbi autori esituse püütakse mõista luule tegelikku mõtet (Miller, 2015). Vastupidiselt dramaatilisele tekstile ja selle omasele dünaamilisusele ja dialoogilisusele on luule ühe teksti piirides põhimõtteliselt staatiline ja suletud. (Väli, 2007)

Kokkuvõttes nõuab luulelavastus nii esitajatelt kui ka publikult suuremat keskendumist ja süvenemist, kuid võib pakkuda unikaalset ja sügavat kunstilist kogemust. Lavastus "Naiste tuum, meeste kuub" tõestas, et luule võib olla teatraalses dialoogis väga orgaaniline ja publikule kergesti mõistetav. Lavastaja suutis luua ühtse hingamise näitlejate vahel ja siduda naisluuletajate tekstid nii semantiliselt kui ka lavalise liikumise kaudu, mis tegi luule kergesti mõistetavaks ja kaasahaaravaks.

2. Valguskujunduse loomine

2.1 Eeltöö

Kõige esimene samm protsessi alguses oli see, et käisime vaatamas koos lavastajaga Kondase Keskuse saali. Tutvusin sealsete tehniliste võimalustega ning see andis mulle esmase mõttekillu, millist tehnikat kasutada. Ruumi käisime vaatamas 2022. aasta sügisel. Algselt pidi etendused välja tulema veebruaris ning prooviprotsess jaanuaris, kuid muudatuste tõttu lükkus see edasi.

Seetõttu esimene kokkusaamine kogu meeskonnaga toimus 18. aprillil 2023, kui toimus esimene teksti lugemise proov. Seal jagas lavastaja Adeele Jaago oma mõtteid tekstiga, kindlaid stseene, mis on tema peas ning mis on esmased mõtted ruumikasutuse suhtes. Nende mõtete pealt tekkisid mul järgmised ideed, milliseid valgusteid kasutada ning kuhu paigutada. Algselt olid mu mõtted muidugi suurejoonelised, kuid suhteliselt kiirelt sain aru, et ruumi mahutavus seda ei võimalda ning pidin oma mõtteid kitsendama.

Minuni jõudis otsus kasutada ainult LED prožektoreid, kuna ruumis puudus võimalus kasutada halogeenlampe¹. Kondase Keskuse voolu tingimused on kesised, mistõttu ei olnud võimalik kasutada halogeen prožektorite jaoks olevaid dimmereid². Lõpuks tuli see mulle ainult kasuks, kuna sain lihtsamalt värve muuta, ilma et peaks filtritega tegelema. Samuti projekti eelarves puudus võimalus rentida tehnikat väljaspoolt, mistõttu sain kasutada ainult TÜ VKA valgustehnikat. See mind üldse ei heidutanud, kuna tol hetkel olid hiljuti lattu tulnud uued ETC Desire Fresnelid, mis on kvaliteetsed teatrivalgustid ning nendega värvi segada on ainult lust.

Ruumis polnud võimalik riputada prožektoreid lakke, seetõttu lahendasin probleemi sellega, et võtan kasutusele statiivid. Küll aga tekkis probleem statiividega. Koolis on ainult kaks statiivi, millele saab ainult ühe seadme kinnitada, kuid mul oli vaja kvaliteetseid statiive, mis võimaldaksid mul raske LED prožektorit kõrgele tõsta. Siin tuli mulle appi hea kolleeg Joosep Kurm, kes laenas mulle oma firma statiive ning ma ei pidanud muretsema, et publiku

¹ EKI ühendsõnastik (2024) ütleb, et halogeenlamp on “tavalisest hõõglambist tõhusamalt valgustav hõõglamp, mille täiteks olev gaas sisaldab halogeeni”.

² Dimmeriks nimetatakse regulaatorit, mille abil saab muuta valguse intensiivsust. (EKI ühendsõnastik, 2024).

taga olevad statiivid oleksid ebastabiilsed või isegi ohtlikud. Kooli statiivid läksid ka käiku, küll aga kasutasin neid külvalguse valgustitel.

Enne Kondase Keskuses toimuvaid lavaproove, andis lavastaja mulle võimaluse luua koreograafia etendajatele. Kõik sai alguse sellest, et lavastaja soovis kahte stseeni, kus on kindel koreograafia kahe etendaja vahel, kuid tundis, et temal koreograafi soon puudub. Ma selle peale pakkusin välja, et olen tantsu taustaga ning võin teda sellel teemal aidata.

Järgmine hetk olin ma kahe etendajaga proovis, kus lavastajat ennast polnud ning kõik pilgud olid minu suunas. Koreograafiat luues lähtusin lavastaja soovidest, mis oli kahe etendaja erinevuste ja sarnasuste otsimine ning domineerimise ja ühte sulandumise kontrast. Samuti lähtusin ka etendajate võimekusest, aga sellepärast palju muretsema ei pidanud, kuna tegemist oli professionaalidega. Kogu koreograafia sündis kohapeal, võtsin vastu otsuse, et midagi ette ma mõtlema ei hakka ning kasutan ära etendajatest saadud impulsse. Kui eeltöö etendajate ja tehnika valikuga oli tehtud, liikusime edasi lavaproovide juurde Kondase Keskuses.

2.2 Saali ja valguskujunduse tehnilised andmed

Teatavasti on ruum teatri keskseks mõõtmeks. Üks lähenemisviis teatri piiritlemiseks hõlmab selle vaatlemist ruumi erilise paigutuse kaudu, mis muutub fookuspunktiks ning mida teatriloojad saavad rõhutada ja fookusesse tuua. Kunst tegeleb olemuslikult piiridega ja need piirid on olemuslikult seotud ruumi mõistetega. (Pesti, 2021)

Antud olukorras oli lavastuse jaoks kasutusele võetud leitud ruum, ehk tegemist ei olnud tavalise teatrisaaliga. Leitud ruumi all mõeldakse ruumi, mis pole spetsiaalselt etenduse jaoks ehitatud ning mille olemus mängib olulist rolli, olles keerulisem ja rikkam kui neutraalne *black box* või karplava. (Unt, 2014)

Kondase Keskuse saali suurus on umbes 6x7m, millest lavastuse “Naiste tuum, meeste kuub” lava jaoks kasutati 3x7m. Ruumis on kolm ust, millest ühte kasutati sisse- ja väljapääsuks, teine asus mänguruumis ning see uks viis verandale. Kolmas uks jäi suletuks. Ruumis on ka kaks suuremat akent, mida katavad puidust ukсед. Mänguruumiks kasutati ära ka aknalaudasid, kus mõlemad etendajad ronisid.

Kuna mänguruumi võimalused olid piiratud, pidin väga põhjalikult planeerima, kuidas minimaalsete seadmetega maksimaalne tulemus saavutada. Valguskujunduses kasutasin järgmisi seadmeid:

- 4x ETC Desire Fresnel
- 4x Robe CycBar 15
- 1x ETC ColorSource CYC
- ChamSys MaxiWing

Siinkohal kirjeldan lühidalt iga seadme eripära ning miks just see seade aitas mul luua antud valguskujunduse.

ETC Desire Fresnel:

Valguskujunduses on kasutatud fresnelle juba algusest peale. Need tööloomad hõõglambivalgustid olid tuntud oma reguleeritava suumi ja sujuva pesu poolest. Desire Fresnel on kaasaegne versioon klassikast, mis ühendab endas hõõglampide kõik parimad aspektid ja uusimaid edusamme LED-tehnoloogias (ETC kodulehekül, *s.a.*). Samuti on nende värvi kasutus üpris lai, isegi värvispektril taha nurka jäänud värvid on just selle seadmega kättesaadavad. Selle ilusa kirjelduse põhjal valisin oma töövahendiks just need seadmed, kuna need võimaldasid mul ühe seadmega palju erinevaid valgusefekte luua.

Robe CycBar 15:

CycBar 15 on 15 ühtlaselt paigutatud, äärmiselt särava RGBW multichip LED-iga kerge, staatiline 1.000 mm lineaarne riba, mis pakub täiustatud 18-bitist sujuvat värvide segamist ja lineaarset dimmimist ilma RGB „katkemise“ või hallide varjudeta. (Robe) Leian, et CycBar on hea prožektor, mida kasutada maast valgustamiseks. Samuti nende piklik kuju võimaldas mul laiemat pinda seinal valgustada.

ETC ColorSource CYC:

ColorSource CYC on mõeldud ainult ühe asja jaoks: suurepärase, pehme valgusvärvi maalimiseks seinale või cycloramale. Ja see toimib! Oma iseloomuliku viie värvi kombinatsiooniga - punane, roheline, sinine, indigo ja lubi - pakub selle väike, ventilaatorita disain hämmastavat värvispektrit (ETC kodulehekül, *s.a.*). Mind hämmastas see, kui laia

nurga alt see valgustab. Pea 90 kraadise nurga alt tulev valgusvihk valgustas imeliselt Kondase Keskuse taga oleva laoruumi.

ChamSys Maxiwing:

Hea kompaktne ning usin töömasin. 10 heebliiga pult võimaldas mul erinevate suundade prožektorid salvestada heebli peale, mille tõttu sain seadmed kiiremini suunatud. Samuti arvutiga ühendatud pult võimaldas mul luua valguspildid koos puldiga, kuid andis võimaluse etenduse mahamängimisel kasutada ainult arvutit. Ainus miinus, ChamSysi puldiga kaasnev MagicQ programmis on see, et seal puudub kalibreeritud värvid, mis tähendab seda, et programmis ette antud värvifiltrid ei vasta päris värvifiltrite väärtusega.

2.3 Kujundus

Kuna lavastust reklaamiti kui visuaalset luulelavastust, oli lavastuses valgusel suur roll. Küll aga antud ruum väga palju mänguruumi ei andnud, seetõttu otsustasin, et mängin valguskujunduses ruumi värvimisega ning elavdamisega. Algne plaan oli kasutada tossumasinat, et tekitada erinevaid valguskiiri, küll aga hiljem sain aru, et ruum ei ole selle jaoks piisavalt suur ning Kondase Keskuse juhatajaga samuti ei saanud kokkuleppele, et ta oleks meil lubanud tossu kasutada. Siinkohal meeldetuletus, et tegemist ei ole tavalise teatriruumiga.

Fresnelle kasutasin peamiselt etendajate valgustamiseks. Ruumi suurusest tingituna pidin leppima eestvalguse ja külgvalgusega. ETC Desire Fresnelid olid head töövahendid, kuna nende värvivalik ja selle segamine on tippklass ning nende valgusvihk ühtlane ja pehme. Robe Cycbarid asetasin Kondase Keskuse saali äärde põrandale seinale valgustama. Selle eesmärk oli värvida seinale, vajadusel moonutada ruumi ning panna ruum liikuma. Saali seintel oli etenduste ajal näitus, mida lavastaja pidas oluliseks välja valgustada, seega Cycbarid täitsid ka seda funktsiooni.

ETC ColorSource CYCi kasutasin saali taga olevat veranda valgustamiseks. Seal oli vaja ainult üks valguspilt teha, mis oleks vilkuv punane valgus, et olla kooskõlas peomuusikaga helikujunduses. Tegemist oli reivi ruumiga, mis tähendab seda, et vilkuv ja täisvärvist koosnev valgus oli ideaalne selle kujutamiseks. Alguses oli plaan panna kaks sellist seadet sinna ruumi, kuid sain aru, et cyc valgustab laia kraadi all, mistõttu valgustas kogu ruumi ära. Protsessi alguses oli mul mõtte lisada juurde ka eest tulev altvalgus

publikuala poodiumite alt, kuid hiljem sain aru, et poodiumid ei tule nii kõrged, et sealt alt tulev valgusvihk välja paistaks. Leian, et see oleks olnud huvitav lisa valguskujundusele.

Kujunduses pidasin oluliseks kahte aspekti: värvi kasutus ja valgussuunad. Olulist rolli mängis ka ruumi valgustamine ehk etendaja ja ruumi vaheline fookuse kandumine. Värve pidin ise segama, et leida sobiv värv, mis valgustaks hästi etendajad ära, kuid ka läheks ruumi värvidega kokku. Seinte valgustamisel olin värvi segamisel eriti täpne. Püüdsin leida tooni, mis võimendaks seina värvi ning peale vaadates ei karjuks näkku, et seintele on valgus suunatud.

Rekvisiidina kasutati suurt puhurit, mis asetseb lava paremas ääres, suunaga lakke. Kui publik saali astus, lendles puhuri kohal valge tüll, mida valgustas välja ainult üks prožektor külje pealt. Puhuri tööle panemine oli minu vastutada ning minu laual oli ühe kanaliga ühe faasi dimmer, millega sain etenduse ajal seda sisse ja välja lülitada. Pärast esimest stseeni võtsid näitlejad tülli laest alla ning kasutasid seda mitmes stseenis erineval eesmärgil.

Tehnika valik ning selle asetused ruumis oli täielikult minu otsustada (vt Lisa 3), küll aga valguspiltide tegemiseks võtsime eraldi aja prooviajast, kus mina pakkusin oma ideid lavastajale ning tema ütles kas meeldib või ei meeldi. Lisas 1 saab tutvuda valguspildireaga. Mind on alati muusika inspireerinud, seetõttu mul oli hea meel, et sain kuulda helikujundust enne, kui valguspilte tegema hakkasin. Kunstilistemas stseenides lähtusin helikujundusest ning mis tooni ja intensiivsusega võiks valguspilt olla. Samuti oli ka valguspilte, mis lavastaja kindlalt soovis ning arvestasin tema soovidega. Kuna enne valguspiltide tegemist olin peamiselt iga proov kohal, et olla kursis sellega, mis laval toimub, siis olin peaaegu fikseerinud mingid kindlad valguspildid. Selline lähenemine kiirendas valguspiltide tegemise protsessi.

Valguspiltide loomisel pidasin meeles eriala õppejõu Margus Vaiguri öeldut eriala tundides. Oluline aspekt valguspilte luues on see, et valguspiltide näol toimuks kasv ning selle asemel, et liikuda järsult ühest valguspildist teise, tuleks hoopis kasvatada tasapisi, seadmeid lisades või ära võttes, kuniks jõuad järgmise olulise valguspildi juurde. See on miski, mis on mind aidanud ka teistes lavastustes. Küll aga tuli valguskujundusse ka äkilise ja suuri muutusi, kuid need olid antud kontekstis olulised. Näitena võiks tuua koha lavastuses, kus on toimunud valguse kahanemine pikemat aega ning näitleja hüppab järsku aknalaualt

alla ja kogu saal läheb valgeks. Ehk teisisõnu kandus fookus tasapisi ühte punkti kuniks toimus järsk muutus ning täpne fookuspunkt kadus ning paljastas kogu ruumi.

Mäletan eredalt, kuidas tegelesin iga vaba hetk valgupiltide ja nende üleminekute puhastamisega. Tahtsin, et värvid oleksid võimalikult puhtad, seadmete intensiivsus paigas ning üleminekud sujuvad. Üleminekul jälgisin hoolega kui pikad on valguspiltide vahetused, mis on erinevate seadmete kiirused ning kui toimus muude ka kahe värvi vahel, et läbi mis värvi muude liikus. Näiteks 10nda ja 11nda valguspildi vahel muutus värv valgest oranžiks, mis tähendas seda, et *fade*³ aega pannes jälgisin, et punased toonid tuleksid kiiremini ning ülejäänud värvid aeglasemalt. Kuna toimus pidev “mudimine” valguspiltidega, isegi pärast või enne etendusi, siis arvan, et viimast etendust näinud inimesed nägid kõige puhtamat versiooni. See kindlasti ei tähenda, et esietendus oli halb. Enne esietendust oli ikkagi peamised muuted tehtud, peale seda hakkas millisekundite mäng.

Põhjus, miks tehnikanimekiri lühikeseks jäi oli puhtalt ruumi tõttu. Pidasin oluliseks seda, et ruumi oli vähe ning ruumi valgustitega “ülerahvastada” oleks tundunud must ning ruum poleks saanud elada. Miski, mis sai suureks nuhtluseks oli suured intensiivsed varjud tagaseinal, mis tekkisid eestvalguse tõttu, kuna ruum ei võimaldanud mul tekitada kontravalgust. Siinkohal päästis mind välja eestvalguse kõrgemale tõstmine, mille tõttu eestvalguse langemise kraad muutus väiksemaks. Samuti aitas kaasa ka külgvalguse kasutusele võtt, et tuua rohkem etendaja fookusesse ning eestvalguse intensiivsuse langetamine, mille käigus varjud polnud nii teravad ja intensiivsed. Selline suundade ja intensiivsuse mäng pehmendas kogu üldpilti ning varjud ei olnud enam fookuses. Täielikult varje kaotada siiski ei õnnestunud, leidsin, et see on selle ruumi paratamatu osa.

Lavastuses oli ka stseen kus etendaja taga seinas oleva akna luugi avas ning aknast välja vaatas. Esmalt tundus see minu jaoks must, kuid hiljem sain aru selle võlust ning sellel momendil kustutasin eest- ja külgvalguse, et lasta naturaalsel valgusel ennast kanda. Ainsana jäid põlema tagaseinas asetsevad altvalgused, kus piisava madala intensiivsusega ja sooja tooniga püüdsin võimendada aknast tulevat sooja valgust. Katsetasin korra ka kontrasti loomist, ehk kui aknast tuleb soojas toonis valgus, siis saali seintele kumab hoopis külmemat tooni valgus. Pärast katsetamist sain aru, et siin kontekstis kontrast ei sobi ning jäin sooja valguse juurde.

³ Teisisõnu üleminek.

Kuna etendused toimusid iga kord samal ajal, siis päikse asukoht oli ka iga kord samas kohas. See aga tekitas mõnusa pehme valguslaigu lava põrandale, kus üks näitlejatest pikali viskas. Ei teagi, kas lavastaja seda ette nägi, aga leian, et see tuli suurepäraselt välja. Kuigi naturaalne valgus on miski, mida tavalises teatrisaalis või *black boxis* ära kasutada ei saa. Kartsin, et iga etendus ei pruugi naturaalne valgus nii mõjuvalt kanda, kuid eks see olegi selle võlu.

3. Eneseanalüüs

“Naiste tuum, meeste kuub” oli minu esimene lavastus, kus tegin koostööd professionaalidega. Alguses oli antud teemal ärevus suur ning kartus ebaõnnestuda oli veel suurem. Hiljem sain aru, et see on iga protsessi üks osa ning millegis läbikukkumine on aga hoopis millegi muu aspekti avastamine.

Kui mulle tuli pakkumine luua valguskujundus luulelavastusele, oli see minu jaoks intrigeeriv, kuna olen eelnevalt peamiselt lõõnud kaasa tantsulavastustes, mistõttu puudub varasem kogemus sõnalavastusega, eriti luulelavastusega. Protsessi jooksul sain aru, et vahet pole mis formaadis lavastus on, peamine on meeskonna vaheline ühine arusaam teema suhtes ning ma arvan, et meie meeskond sai sellega hakkama.

Valguskujundajana seadsin eesmärgi luua valgusega atmosfäär, mis paneks ka sageli Kondase Keskuse külastava inimese tundma, et see ei ole see sama saal, kus tavaliselt näitused on. Samuti oli minu eesmärk olla kursis kogu lavastusprotsessiga, et hiljem kujunduse loomisel oleks mul täielik arusaam erinevatest lavastuskomponentidest ning kuidas saan mina oma kujundusega panustada. Selleks, et neid eesmärke täita, käisin alati proovides kohal, tegin endale märkmeid stseenide kohta ning samuti tutvusin saalis olevate võimalustega.

Suhtlus kogu meeskonnaga toimus hästi. Kuna meeskond oli väike, tähendas see seda, et igapäevane panus oli olulise kaaluga ning vajadusel sai etendajast lavameister või hoopis tehniline tiim aitas mõtestada stseeni kulgemist. Erimeelsusi oli vähe ning pidev analüüs aitas mõtestada erinevate aspektide olulisust. Näitlejatega tekkis mul klapp koheselt, kui tegin nendega eraldi koreograafia proovi. Tänu sellele kasvas ka minu enesekindlus rääkida rohkem kaasa ning pörgatada erinevaid mõtteid nii lavastaja kui ka näitlejatega.

Esimest korda Kondase Keskuse saali astudes sain aru, et suureks probleemiks saab olema ruum. Tegemist on heleda, madala ja väikese ruumiga. Esimene emotsioon oli “noh, siin ma küll erialaselt särada ei saa”. Töö tegi keeruliseks ka asjaolu, et lavastusprotsessi vältel oli Kondase Keskus tavapärasel aegadel avatud. Proovid toimusid kas varahommikul enne keskuse avamist või hilja õhtul, kui keskus suletud oli. Samuti oli vaja enne igat proovi saal tühjaks tassida ning peale seda algas valguse- ja helipargi ehitamine. Alguses ehmatasin ära, et kas tõesti pean iga kord kõike nullist ehitama, aga mida aeg edasi, seda loomulikumalt see tuli. Õppisin selle käigus kiiresti ja efektiivselt tegutsema. Lõpuks olin endale peas kindla

süsteemi paika pannud, mistõttu läks ehitamine ja asjade kokkupakkimine ladusalt. Tegin endale ka kaablite jaoks detailse joonise, kus märkisin ära, millise pikkusega kaablid seadmete vahelisse jadasse läheb ning kust täpsemalt ma iga kord voolu võtan. See jällegi kiirendas valguse ülespanekut.

Proovi jooksul tekkis probleem ühe seadmega. Nimelt üks CycBaridest ei tahtnud hästi signaale puldist võtta ning ei töötanud. Esimene reaktsioon oli kohe, et see on nüüd katki ja kasutada ei saa. Sellele asendust polnud ka mult kuskilt võtta. Sealt edasi hakkasin mõtlema, et tegelikult võiksin uurida, mis täpsemalt viga on. Justkui seade sai voolu, selle ekraan töötas, oli adresseeritud õigesti, puldis oli patch⁴ tehtud, aga seade ei töötanud. Hiljem juhendajaga arutades sain aru, et juhe toiteploki oli lahti tulnud ning vajab kinni keeramist.

Samuti tekkis ka probleem ruumi paigutusega. Kartsin, et kui poodiumid tulevad saali, võivad minu maas olevad seadmed publikule ette jääda kuigi need olid lükatud nii seinäärde kui võimalik. Selle lahenduseks paigutasid produtsent ja lavastaja vahekäigu toolide vahele, et inimestel ei tuleks tahtmist liikuda prožektorite kõrvalt. Küll aga iga publiku liige sellest aru ei saanud. Tekkis olukordi, kus inimesed ikkagi tahtsid liikuda äärest, mis tähendas seda et astusid üle prožektori. Selle peale palusin meeskonnalt, et kas oleks võimalik saada saali publikuteenindaja, kes suunaks inimesed õigest kohast liikuma, kuid iga kord see siiski ei olnud võimalik. Ühel korral üks publiku liige läks seadmele jalaga vastu ja see liikus paigast. Selle peale tõusin püsti ning läksin panin prožektori oma kohale tagasi. Kuna publiku sisenemisel just see prožektor põles, oli mul hea kohe seda seinale tagasi suunata. Pidasin oluliseks selle suunamist, kuna ühes stseenis mängis just see seade olulist rolli. Eks see ole paratamatu, kui ruumi on vähe ja tagasihoidlikud eestlased kipuvad ikka seinäärdest liikuma.

Tunnen, et erialane enesekindlus kasvas kogu protsessi vältel. Alguses lähtusin liiga palju sellest, mida lavastaja minult või siis valguskujunduselt ootas, kuid mõistsin, et olla kunstnik, peaks algne impulss tulema hoopis minult. Valguskunstniku roll on miski, mille poole ma erialaselt pürgin, mis tähendab seda, et minu tööga käib kaasas pidev analüüs sisu, ruumi ning tehniliste võimaluste vahel. Olen hetkel oma vaatepunktiga jõudnud sinnamaale, kus mind köidab väide “lihtsuses peitub võlu”, kuna tunnen, et eriala õpingute alguses tekkis mul tahe kasutada ühes lavastuses palju seadmeid, teha palju valgusmuuteid ning kui ikka sai, siis palju vilgutamist. Nüüd aga pean oluliseks, et kas minu antud panus toetab kogu tervikut ning kui minu panus tuginevalt tervikule peab olema väike, siis see on okei. Vesteldes

⁴ Theatrecrafts.com kirjeldab Patch-i kui valgustus- või helisüsteemi erinevate osade ühendamist.

valguskujundaja Margus Vaiguriga (2024) teemal valgus kui ruumilooime vahend tõi ta välja, et Linnateatri lavastuses “Lear” oli lavastaja ja stsenograaf üks ja sama isik, mille tõttu puudus lavastajal stsenograafi ego ja ambitsioon. Ainus ambitsioon oli lavastuslik tervik. See on hea näide sellest, et vahest kipub meeskonnas erinevate isikute ego üle mängima ning kogu tervik võib kannatada saada. Leian, et olenemata meeskonna suurusest, ei tohiks lasta egol mõjutada kogu lavastuslikku protsessi. Ka lavastuse “Naiste tuum, meeste kuub” meeskonnas oli inimesi, kes täitsid mitut rolli ning leian, et see oli meile pigem kasulik. Kõigi jaoks oli oluline kogu lavastuslik tervik.

Erialasele enesekindlusele aitas ka kaasa erinevad arvustused lavastuse suhtes. Ma ei olnud valmis selleks, et arvustuses mainitakse nii palju valgust. Näiteks Karmen Rebase (2023) arvustuses mainis ta, et “silmailu pakkus Karmi Pikkma loodud intiimne valguslahendus ja läbimõeldud koreograafia.” Lugesdes arvustusi sain kinnituse, et minu eesmärk luua helge ja liuglev valguskujundus kandus ka vaatajatele edasi.

Tagasi vaadates lavastuse “Naiste tuum, meeste kuub” protsessile mõistan, et paljud ideed jäid ruumi puuduse tõttu teostamata, kuid piiritletud võimalused andsid mulle uusi lähenemisviise ruumi käsitledes. Protsess andis mulle oskused töötada erinevates leitud ruumides, mida tavaline *black box* mulle ei pakuks. Lavastusprotsessi aasta hiljem meenutades ütlen, et see oli minu tolle hetke parim. Ainuke asi mis ma muudaks on see, et eestvalgusel oleks rohkem seadmeid. Tagasivaadates tunnen, et oleks saanud just sellega rohkem mängida.

Kindlasti oleks lihtsam olnud töötada klassikalises teatriruumis, mis võimaldaks hõlpsamini luua kvaliteetset valguskujundust, kuid väljakutsed mulle meeldivad. Tööruumiks osutus mulle hoopis väheste tehniliste võimalustega ruum, mis pani igas mõttes mind proovile. Leian, et suuremaid teatrisaale tuleb minu valguskujundaja karjääri jooksul küll ja veel, kuid just see protsess pani mind kriitiliselt mõtlema ning kogu valguskujunduse maailma teise pilguga vaatama.

Kokkuvõte

Käesolev loov-praktiline lõputöö annab ülevaate lavastuse “Naiste tuum, meeste kuub” valguskujunduse loomise protsessist. Lavastus põhineb naisluuletajate loomingul, mida esitasid meesnäitlejad Mihkel Kuusk ja Kristian Põldma. Soolise nihestatuse eesmärk oli tuua esile loominguiline kontrast naisluule ja meesnäitlejate vahel.

Valguskujunduse protsessi algpunktiks oli ruumi tehniliste võimalustega tutvumine. Lavastuses kasutasin ainult LED-prožektoreid, kuna ruumis puudus võimalus kasutada halogeenlampe. Tööks valisin prožektorid nagu ETC Desire Fresnel ja ETC ColorSource Cyc, mis võimaldasid erinevaid valgusefekte ning laia värvispektri kasutamist. Valguskujunduse loomisel oli oluline ruumi värvimine ja elavdamine, kuna lavastuses puudus võimalus kasutada tossumasinat. Ruumis ei olnud võimalik prožektoreid lakke riputada, mistõttu kasutasin statiive. Valguspilte luues lähtusin helikujundusest, s.t loodud valguspildid olid kooskõlas kogu lavastuse helilise ja visuaalse kujundusega. Üleminekud valguspiltide vahel olid sujuvad, et toetada lavastuse atmosfääri.

Protsessi käigus pidin tegelema mitmete väljakutsetega, sealhulgas tehniliste probleemidega seoses seadmetega ning ka ruumi piirangutega. Väljakutsed olid pikas perspektiivis positiivsed, sest need arendasid mind veelgi ning erialane enesekindlus kasvas.

Suhtlus meeskonnaga toimus hästi ja lisaks valguskujunduse loomisele aitas kaasa ka koreograafi roll meeskonna ühtsustunde loomisele. Selline “kahel rindel” töötamine andis mul kunstnikuna võimaluse laskuda antud teemasse süvitsi, tänu millele valikud kujunduses oli kindlamad.

Omalt poolt soovin tänada lavastusmeeskonda meeldiva koostöö ja usalduse eest. Lisaks soovin tänada lõputöö juhendajaid Siim Reispassi ja Ele Viskust, kes andsid nii töö praktilises kui ka kirjalikus osas väärtuslikke nõuandeid.

Kasutatud kirjandus

Eesti Teatri Agentuur. (2023). *Lavastuse tutvustus - "Naiste tuum, meeste kuub"*.

<https://teater.ee/teatriinfo/lavastused/naiste-tuum-meeste-kuub>

ETC kodulehekülg. (s.a.) *Desire Fresnel Features*.

<https://www.etconnect.com/Products/Entertainment-Fixtures/Desire-Fresnel/Feature/>

ETC kodulehekülg. (s.a.) *ColorSource Cyc*.

<https://www.etconnect.com/Products/Entertainment-Fixtures/ColorSource-CYC/Features.aspx?LangType=1033>

Haav, M. (2023). Adeele Jaago: olen rohkem avastaja kui lavastaja. *Postimees*.

<https://sakala.postimees.ee/7780051/adeele-jaago-olen-rohkem-avastaja-kui-lavastaja>

Loog, A. (2014). Luule teatris – nagu sadul sea seljas? *Sirp*.

<https://www.sirp.ee/s1-artiklid/teater/luule-teatris-nagu-sadul-sea-seljas/>

Lotman, J. (2006). *Kultuurisemiootika. Tekst - kirjandus - kultuur*. Tallinn: Olion

Miller, K. (2015). *Luulelavastused Eesti teatrites aastatel 2000–2014*. [Bakalaureusetöö,

Tallinna Ülikool]. <https://www.tlu.ee/~helinap/BA%20t%F6%F6d%202015%20kevad/EF%20ja%20EV%20kirjandusalased/Kai%20Miller.pdf>

Pesti, M. (2021). Ruum kui kaasmängija. *Teater. Muusika. Kino*.

Rebane, K. (2023). Arvustus. "Naiste tuum, meeste kuub" paneb Kondase keskuses aja seisma. *ERR kultuuriportaal*.

<https://kultuur.err.ee/1609000700/arvustus-naiste-tuum-meeste-kuub-paneb-kondase-keskuses-aja-seisma>

Rebane, K. (2023). Galerii: Viljandis esietendub luulelavastus „Naiste tuum, meeste kuub“.

ERR kultuuriportaal.

<https://kultuur.err.ee/1608996430/galerii-viljandis-esietendub-luulelavastus-naiste-tuum-meeste-kuub>.

Robe. (s.a.) *Cycbar 15*. <https://www.robe.cz/cycbar-15>

Unt, L. (2014). *Lavakujunduse nähtamatust olekust. Mängu esteetika lavaruumi loomisel*.

Methis 11:4, 89-100 DOI: 10.7592/methis.v11i14.3695

Vaigur, M. (2024). Autori intervjuu.

Väli, K. (2007). *Johannese passioon - Luulest ja luuletajast tänapäeva eesti teatrilaval*.

<https://lepo.it.da.ut.ee/~silvi11/Johannese%20passioon.doc>

EKI ühendsõnastik (2024). *Halogeenlamp*.

<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/halogeenlamp/1>

EKI ühendsõnastik (2024). *Dimmer*. <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/dimmer/1>

Theatre crafts kodulehekül. (s.a.). *The Lighting System – Patching & Connecting*.

<https://www.theatre crafts.com/pages/home/topics/lighting/lighting-systems-patching/>

Lisad

Lisa 1. Cue list ehk valguspildirida

Cue id	Cue text	Fade	Cue
1.00	KANGAS	0.00s	Q14 KANGAS
2.00	KRISTIAN	6.00s	Q15 KRISTIAN
3.00	MAGEDE PAAL	5.00s	Q16 MAGEDE PAAL
4.00	EKRAAN	>8.00s	Q17 EKRAAN
5.00	MIHKEL AKNAL	5.00s	Q18 MIHKEL AKNAL
6.00	KOREO	0.00s	Q19 KOREO
7.00	PIHLAPUU	8.00s	Q20 PIHLAPUU
8.00	KRISTIAN	8.00s	Q21 KRISTIAN
9.00	MIHKEL	7.00s	Q24 MIHKEL
10.00	KRISTIAN	5.00s	Q25 KRISTIAN
11.00	KAMMIMINE	>20.00s	Q26 KAMMIMINE
12.00	LENNUK	40.00s	Q27 LENNUK
13.00	OOVIUL	8.00s	Q28 OOVIIUL
14.00	PAINAJA	3.00s	Q29 PAINAJA
15.00	DVITAMIIN	8.00s	Q30 DVITAMIIN
16.00	BUSSIJUHT	3.00s	Q31 BUSSIJUHT
17.00	VILMS	10.00s	Q32 VILMS
18.00	MJTTEPILV	>30.00s	Q33 MJTTEPILV
19.00		10.00s	Q34
20.00	BO	26.00s	Q35 BO
21.00	PLAKS	>8.00s	Q37 PLAKS

Lisa 2. Suunanimekiri

Saal:

1 – ETC Desire Fresnel – statiivil vasak eestvalgus, medium punkt, klappidega lõigata välja vasakult seinäär kuni parema akna vasak äär

2 – ETC Desire Fresnel – statiivil parem eestvalgus, medium punkt, klappidega lõigata välja paremalt seinäär kuni vasaku akna parem äär

3 – ETC Desire Fresnel – Vasak külgvalgus, medium punkt, klappidega lõigata välja parema seinä vasak äär kuni publikutoolideni

4 – ETC Desire Fresnel – Parem külgvalgus, medium punkt, klappidega lõigata välja vasaku seinä parem äär kuni publikutoolideni

7 – Robe CycBar15 – Vasaku seinä altvalgus, suunatud seinä oleva alumise pildi peale

8 – Robe CycBar15 – Tagaseinä vasakpoolne altvalgus, suunatud seinä oleva alumise pildi peale

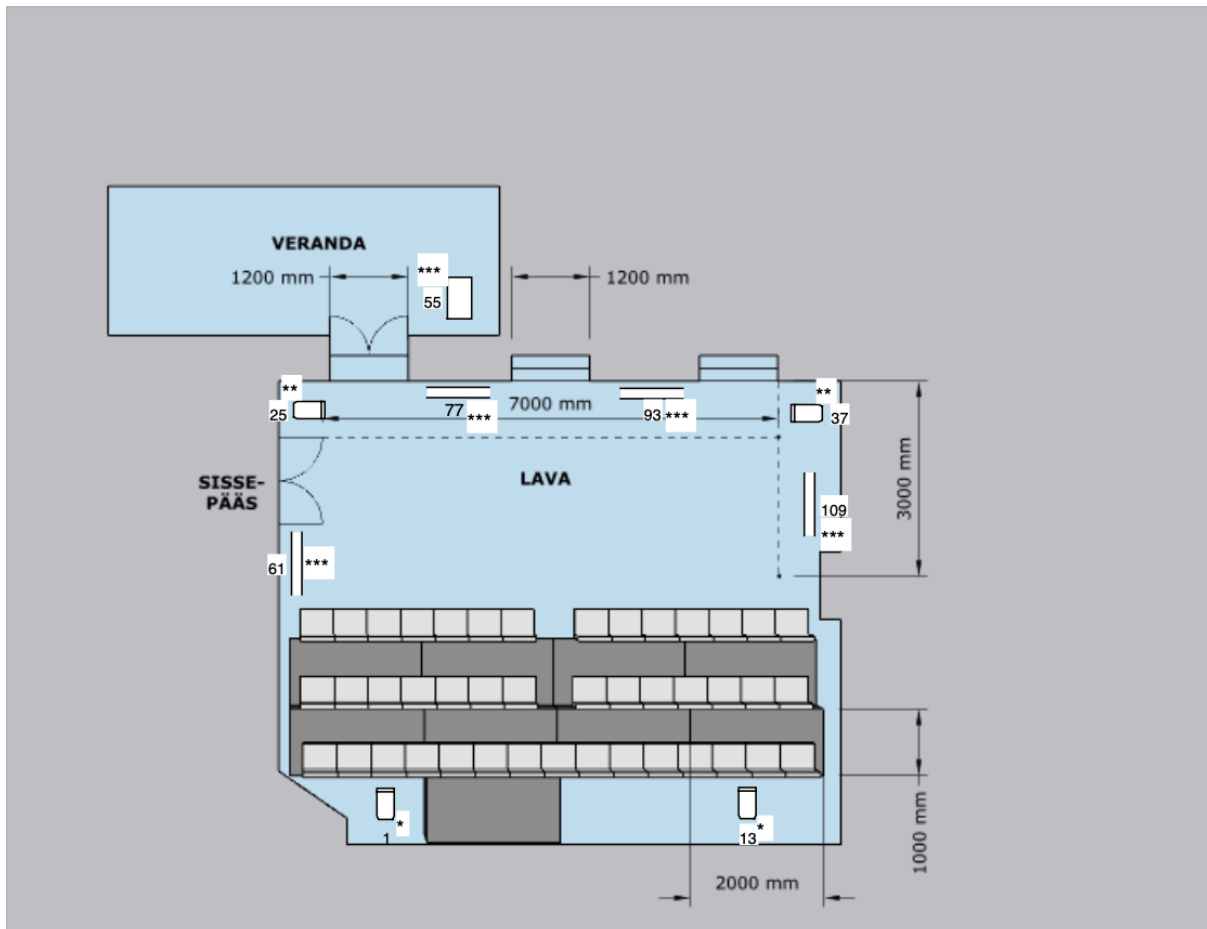
9 – Robe CycBar15 – Tagaseinä parempoolne altvalgus, suunatud seinä oleva alumise pildi peale

10 – Robe CycBar15 – Parema seinä altvalgus, suunatud seinä oleva pildi peale

Veranda:

5 – ETC ColorSource Cyc – Parem alt külgvalgus, suunaga vasakule seinäle

Lisa 3. Riputusplaan

LEGEND

- ETC Desire Fresnel
- Robe CycBar15
- ETC ColorSource Cyc
- * Statiivide peal, kõrgus 2,5m
- ** Statiivide peal, kõrgus 1,5m
- *** Põrandal

"NAISTE TUUM, MEESTE KUUB"

KONDASE KESKUS

11.06.23

VALGUSPLAAN

KARMI PIKKMA

Lisa 4. Fotosid lavastusest.

Eestvalguse paigutus. Foto: Erakogu

Külgvalgusega valgustatud stseen, kus etendaja annab teksti läbi kardina. Valguspilt 14.00.
Foto: Maritta Anton

Valguspilt 3.00. Foto: Maritta Anton

Valguspilt 13.00. Foto: Erakogu

Valguspilt 21.00, aplaus. Foto: Karoliina Kangur

Publiku saali sisenemise valgus. Foto: Karoliina Kangur

Lisa 5. Värvide segamise näited.

ETC Desire Fresneli soe eestvalgus:

Red	Green	Blue	Deep Red	Amber	Lime	Indigo	Cyan
100%	77%	27%	84%	100%	95%	255	202

ETC Desire Fresneli oranž valgus:

Red	Green	Blue	Deep Red	Amber	Lime	Indigo	Cyan
100%	0%	0%	100%	100%	0%	0	160

ETC Desire Fresneli kohandatud valge valgus:

Red	Green	Blue	Deep Red	Amber	Lime	Indigo	Cyan
100%	100%	100%	100%	100%	100%	255	141

Robe CycBar15 kohandatud valge altvalgus:

Red	Green	Blue	White
78%	78%	14%	59%

Robe CycBar15 soe altvalgus:

Red	Green	Blue	White
78%	68%	6%	59%

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karmi Pikkma,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Valguskujunduse loomine lavastusele “Naiste tuum, meeste kuub”, mille juhendajad on Siim Reisspass ja Ele Viskus, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Karmi Pikkma

21.05.2024